

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

In Tit. XLIII. De Arbitris.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

retur adversarium suum, & rescriptum eludat, nihil agit: & potest iudex à Pont. delegatus (etiam si alienantis tantum in rescripto fiat mentio) procedere etiam contra eum, in quem alienatio facta est, *c. 1. h. 2.* Jure civili datur in factum actio

ei, in cujus fraudem alienatio facta est, adversus alienantem, ad omne id, quod e us interest, talem alienationem factam non fuisse, *l. 1, 2, & 3. D. eod. V. A.*

IN TIT. XLIII. DE ARBITRIS.

SUMMARI A.

1. Arbitri qui dicantur.
2. Qui arbitratores.
3. Arbitri juris.

Arbitri hoc loco dicuntur, qui ex conventionione partium sumuntur ad dirimendam litem; qui & ideo arbitri recepti sive compromissarii vocantur, *tit. D. & C. De receptis arbitris & l. Rem non novam 4. §. 1. C. De judic.*

Dixi, hoc loco; nam & alias in jure iudices dati, quos delegatos appellamus, arbitri dicuntur, *l. Arbitro, cum l. seq. D. Qui satisfare cog. l. 1. D. De collat. dotis, cum aliis* Item nonnumquam arbitri appellantur illi, quibus extra litem in aliquo

contractu arbitrandum quid committitur: veluti in locatione, ut opus arbitrio locatoris fiat; in societate, ut partes lucri ab altero lociorum vel alio extraneo constituantur, *l. Societatem 77. §. fin. cum l. seq. D. Pro socio, et h. vulgò arbitratores nuncupentur.*

Sunt & arbitri juris, qui ex præscripto juris adsumuntur: veluti si iudex suspectus allegerit, jubentur partes eligere arbitros, qui de suspitionis causa cognoscant, *c. 4. & c. 11. De officio & potest. jud. deleg. in 6. & l. ult. C. De judicis.* Sed neque hic textus ad illos pertinet, sed tantummodò agit de arbitris, qui ex libera conventionione partium adsumuntur.

In Cap. 1.

Quod hoc Cap. dicitur de uno vel tribus adsumendis, consilii potius est quam præcepti; siquidem & rectè pari numero adsu-

mi posse constat *ex c. seq. & c. Innocent. 11. inf. eod. & l. Item si unus §. si in duos, & §. principaliter D. De arbitris.*

In Cap. Non sine multa 1.

SUMMARI A.

1. Arbitrium cum juramento partium an adsumi possint.
2. Juramentum quando servandum sit vel non.
3. Juramenti vis spectat ad forum Ecclesiasticum.
4. Arbitri an beneficium Ecclesiasticum uni adjudicaverint, interveniente certâ pecunie quantitate, possint.
5. Juramentum fraudulenter extortum an valeat.

Duo ex hoc Cap. observanda potissimum occurrunt: unum, quòd arbitri cum juramento partium adsumi possint, etiam in causis beneficialibus. Alterum, quòd arbitri ex causa possint uni adjudicare beneficium Ecclesiasticum, & eundem condemnare alteri in certam pecunie quantitate. Accedat tertium, quòd juramentum per dolum & fraudem adversarii extortum ipso jure valeat. Sed singula latius inspiciamus.

Quod enim ad primum attinet, de juramento, quo se adstringere possunt partes, deferendo arbitrorum sententiæ, huic contrarius textus objeci-

at in §. quia vero multa Nov. 82. De judicib. & *Auth. Decernit C. De receptis arbitris ex d. Nov. de sumptibus, licet obscurus.* Quo loco Justinianus improbat hoc juramentum, adeoque ipsum arbitrium, cui adjicitur; idque ob periculum perjurii, quod ob facultatem jurantium inde consequi solet.

Nihilominus, non obstante hoc jure Justiniano, adhærendum est textui nostro, quo illud juramentum non improbat, uti patet ex fine *cap. nostri*, in verbis, *ad observantiam ipsius, & ibi Glos. Innoc. Panorm. & Imola.* Et ratio in promptu est, quia pendet ex illa juris regula, quâ dicitur, *¶ Toties juramentum esse servandum, quoties non redundat in præjudicium alterius, nec vergit in dispendium salutis aeternæ, ex c. Cum contingat 8. in fine inf. De jurejur. & c. 2. De pactis in 6.*

Ut mirum sit, Bart. *ind. Auth. Decernit*, ex dicta juris Canonici regula contrarium existimasse. eo quòd prælatio hujus juramenti sit contra præceptum Principis, *in d. Auth. decernit*, cui parere omnes tenemur sub reatu mortali; & per conse-

queas juramentum servari non debeat, cum vergat in dispendium salutis æternæ. Verum huic argumento Bart. facile occurritur, negando præceptum Principis contra juramentum nos obstringere sub peccato; ¶ cum juramenti vis non ad forum Principis, sed Ecclesiasticum, tamquam res spiritualis, pertineat, c. *Venerabilem* 34, *vers. idem etiam cum vers. seq. sup. De elect. & c. Novus 19. inf. De judic. ejusque obligatio in ipsum Deum dirigatur, c. *Debitores inf. De jurejur.* Adeoque ratione juramenti etiam adversus præscriptum juris civilis quis conveniri possit coram iudice Ecclesiastico, c. *fin. De foro compet. in 6.* Imò etiam iudex secularis cogi per censuram Ecclesiasticam ad ejus observationem, ut est textus in c. 2. *De jurejur. in 6.* Igitur certi juris est, juramentum adjecti posse arbitrio sive cõpromisso, refragare licet jure civili.*

Ad alterum quod attinet, res satis implicata est, propter text. *in e. i. sup. De pactis & in c. 4. sup. De transact.* quibus non permittitur alteri litigantium cedere liti de beneficio motæ, eâ lege, ut expensas factas ab altero recipiat, propterea quòd hæc pactio simoniæ speciem contineat. At verò hoc textu nostro arbitrorum sententia sustinetur, quâ unus liti beneficii cedit, alter verò contra in reversionem quinque marcarum condemnatur, ut liquet ex *fine cap. nostri*, & magis confirmat textus in c. *Nisi 21. inf. De præbendis.* Quare Hostiensis, ut refert eum Panorm. hic, distinguendum putat inter cessionem juris spiritualis, quæ libero partium consensu fit, & eam, quæ ex arbitrorum sententia: ut priori casu pecunia vel alia res tem-

poralis intervenire non possit, juxta d. e. 4. posteriori verò possit, eo quòd non sponte, sed quodammodo ab invito ex arbitrorum sententia temporale præstetur, *text. hic & in d. c. Nisi.* Verum hanc distinctionem aperte refellit *text. in c. fin. inf. De rerum permut.* qui in arbitrorum sententia idem censet, quod in spontanea cessione juris spiritualis, quippe utroque casu juris spiritualis, quippe utroque casu juris spiritualis æstimatio quædam est. Quare rectius existimat Imola hic, arbitrorum sententiam eo casu valere, quo solius pacis vel pietatis respectu pecunia vel alia res temporalis erum statuitur, *per hunc text. in fine & in d. c. Nisi.* Secus si in compensationem cessionis juris spiritualis condemnatio fieret in temporalis alteri applicando; nam hæc specie sententia arbitrorum in simoniæ notam incideret, & consequenter non valeret, *d. c. fin. junct. c. 4. 5. sup. De transact.*

Quod autem juramentum fraudulenter extortum ipso jure valeat, innuit *text. h. in fine, in V. absolvas*, quod præsupponit obligationem. Quamvis Gl. ibid. verbum *absolvas* interpretetur, absolutum ostendas, cum juramentum ad illicita non extendatur, c. *Quanto 18. & c. Quintavallis 23. inf. De jurejur.* Sed cum arbitrorum sententia in favorem vel gratiam alterius partis lata ipso jure valuerit, licet exceptio doli mali adversus eam detur, l. 5. *C. h. s.* & consequenter etiam juramentum substituerit, ab eo absolutione opus habet; præsupposito tamen, quòd sententia arbitrorum non simoniacæ, sed pro bono pacis lata fuerit: nam alias verior videbitur interpretatio Glossæ.

In Cap. Dilecti. 4.

SUMMARI A.

1. Compromitti in foeminam an possit.
2. Judicandi munus interdicitur mulieri,
3. Nisi aliud consuetudine loci receptum sit.
4. An ob honestatem prohibeatur.

Quod ab Imp. Justiniano constitutum est in *l. fin. C. De recept. arbitr.* ne scilicet mulier in arbitricem eligatur; pulchrè hoc nostro textu restringitur, nisi mulier ex consuetudine loci jurisdictionem sibi acquisiverit. ¶ Ex quo enim mulieri officio judicandi à jure interdictum est, *l. Cum prætor. 11. § penult. D. De jud. & l. 2. De R. l. consequens est*, ut neque in eam compromitti

possit, *d. l. fin.* si quidem arbitria ad imitationem judiciorum redacta sunt, *l. fin. D. eod.* ¶ Unde è diverso si consuetudine loci receptum sit, ut iudex esse possit mulier, poterit & arbitrium in se suscipere, tamquam minus majori in hæc, c. *Plus semper De R. l. in 6.*

Neque verum omninò est, quòd Panorm. hic putat mulierem ob honestatem prohiberi iudicem esse, atque idcirco contra honestatem hujusmodi consuetudinem introduci: nam aliud evincit responsum I. C. Pauli, quo commemorat foeminam moribus prohiberi, ne iudex sit, *in d. l. Cum Prætor & moribus.*

In Cap. Cùm dilectus. 6.

SUMMARI A.

1. Coram arbitru quis reconveniri non potest.

2. Coram ordinariis verò iudicibus potest.
3. Ut & coram delegatis.

H 3

4. Ratio

4. Ratio dicitur etiam inter hos & arbitros.
5. Arbitrarius unum adjudicando rem an possit eundem alteri condemnare in pecuniam.
6. Arbitri potestas.

A Pertet hoc Caput statuitur, ne quis reconveniri possit coram arbitris, quia, inquit textus arbitri iudicare non possunt nisi de his tantum, de quibus est compromissum. Eadem ratio extat in l. Si cum dies 26, §. plenum & in l. Non distinguemus 37, §. fin. D. De recept. arbitr.

2 Secus obtinet in iudiciis ordinariis, coram quibus reus ab actore conventus recte reconvenit actorem suum, etiam ex alia causa, licet alias actor alterius fore sit, quia per conventionem iurisdictionis iudicis prorogatur ad reconventionem, l. penult. cum Auth. seq. C. De sent. & interloc. omn. iud.

3 Idem observatur in delegatis iudiciis, ut non minus coram iis reconventioni locus sit, in c. 1, & c. 2, inf. De muris perit. Quod tamen non videtur, cum hi cognoscere non possint nisi de rebus in mandato expressis, c. 32, & c. Petro & G. 40, sup. De offic. & potest. iud. deleg.

4 Verum diversitatis rationem hanc reddit Panorm. hic numer. 6. quod iudex tam ordinarius, quam delegatus, invito reo adiri soleat. Nam hinc dicitur iudicium in invitum reddi, l. Inter stipulantem 83, §. si Stichum D. De verb. oblig. Unde merito ex hac causa reo subvenitur, ut etiam invitum actorem in eodem iudicio reconvenire possit. Cujus enim in agendo observat arbitrium, eum & habere contra se iudicem in eodem negotio, id est, iudicio, non dedignetur, text. in d. l. pen. juncta Auth. seq. Arbitri vero invitis non dantur, sed utriusque partis libero consensu, adsumuntur; ac proinde reconventio coram iis institui non potest, cum sibi imputare debeat reus, quod causam suam compromisso non comprehenderit, quæ ratio in effectu est ipsius Bart. in d. Auth. Ex qua & illud effici posse putat Bart. ut, si delegatus iudex utriusque partis voluntate impetratus sit, cesset & coram eo reconventio; quod notandum est.

5 Ex prædictis duplex quæstio oritur: una, an arbiter adjudicando uni rem, de qua controver-

sia est, possit eundem alteri condemnare in aliam rem, quæ compromisso non continetur. Altera est, an et arbiter licigantes citare possit, contumaces punire, certum iudicii diem partibus præstitueret, ubi scilicet hæc compromisso comprehensa non sunt. Neutrum fieri posse ab arbitro innuere videtur textus in d. l. Si cum dies §. plenum, in d. l. Non distinguemus §. de officio & §. fin. & in l. De his rebus 51, D. De recept. arbitr. & per hunc textum qui diserte affirmat ultra facere non posse, quàm quod compromisso continetur.

At tamen verius est, quoad priorem quæstionem, quod possit arbiter hanc condemnationem facere, per text. in c. 2 sup. eod. & in c. Nisi 21, inf. De præbendis, Panorm. hic numer. 8. ex Bart. sententia in l. Aquiliana D. De transact. si videlicet arbiter condemnet in pecuniam præstandam alteri. Nam cum per pecuniam omnes res æstimentur, l. 1. D. De contrah. empt. & l. Si ita fidei iusserem 45, D. De fidei iuss. non videtur profus aliena res, si in pecuniam condemnatio fiat, cum hæc loco rei succedat. Idem videmus in iudicio communi dividendo, in quo licet occasione divisionis non possit rem non communem sed propriam alteri adjudicare, l. Vi fundus 18, 20, Communi divid. tamen si res commodam divisionem non recipiat, permissum est iudici, rem uni totam adjudicare, ut is alteri in certam pecuniam condemnetur, §. Eadem interveniunt Inst. De officio iud. & l. 3, D. Com. divid.

Quoad alteram quæstionem, observanda est hæc regula à Bernardo tradita in gl. quod arbiter, si arbitri omnia ea expedire possint, sine quibus causa commode explicari sine tractari non potest, nam & in hoc consensus tacite censetur, arg. l. 2, C. De iuris d. om. iud. & c. Præterea §. sup. De off. & potest. iud. deleg. Unde recte arbiter partes citat, l. Dicere 23, circa fin. & d. l. Si cum dies 27, §. si quis cum l. seq. D. De recept. arbitr. Item contumacem punit, scilicet in expensas partis, l. Non ex omnibus 44, D. eod. Panorm. hic numer. 11. Item testes audit, non autem eos cogere potest, cum nullam habeat iurisdictionem, d. l. Non ex omnib. Quare & in integrum restituit, si incidenter restitutio petatur, §. penult. & ibi Gl. sup. De restit. in integ.

In Cap. Contingit. 8.

SUMMARIA.

1. Compromitti in laicum non potest de re spirituali.
2. Nisi simul cum Clerico adsumatur.
3. An idem obtineat in delegatione.
4. De rebus Ecclesia immobilibus an possit compromitti sine auctoritate superioris.

Obser.

Observa ex hoc Capite in laicum compromitti non posse de re spirituali. Intellege rem spirituales, veluti beneficium sive dignitatem Ecclesiasticam, item causam matrimonialem, decimalem & similes, *c. fm. De iudic. in d. & c. fm. inf. De permut.* Et ratio est, quia ut laicus in causa spirituali prohibetur iudex esse, *c. 2. inf. De iudic.* Ita quoque arbiter, *per h. text.* siquidem arbitria ad similitudinem iudiciorum sunt redanda, *l. 1. D. De recept. arbitr.*

Jure tamen permissum est, ut laicus unus sive plures simul cum Clerico in arbitros adsumi possit, etiam in re spirituali; nam de temporali dubium non est, quin vel solus laicus in arbitrum eligi possit, etiam inter Ecclesiasticos, *c. 4. supra hoc tit.* dummodò id fiat auctoritate iudicis Ecclesiastici, *c. Per tuas 9. hoc tit.* Hoc enim casu magis dignum trahit ad se minus dignum, *arg. c. 3. inf. De consec. Eccl.* Hinc tamen excipiuntur causae, quae nullo arbitrio tam laicorum quam Clericorum subjacent, ut sunt: a) sive matrimoniales, liberales, criminales & populares, quae majores iudices propter sui momentum desiderant, *c. penult. sup. De in integ. restit. & l. Non distinguimus 37. §. 1. q. 4. De recept. arbitr.*

Quærunthic Dd an quod dictum est de compromisso in laicum & Clericum simul, idem obtineat in delegatione rei spiritualis? Quod existimat Imola. *in d. c. Per tuas num. 18.* argumento ducto ab arbitris ad delegatos iudices: sed rectius pègat Panorm. *h. num. 2.* quippe delegati iudices publicè iudicandi munere funguntur, *l. Quippe 28*

D. De iudic. quod ablatum esset in re spirituali excreari per laicum, d. c. 2. inf. De iudic. Facit & Ecclesia S. Mariae 10. sup. De constitut. Arbitrorum verò potestas privata est, nullam jurisdictionem connexam habens, sed tantammodò notionem causae, *l. Aut pratur 5. D. De iudic. iunctal. 3. C. De iuris om. iud. Et hac ratione fit, quòd, licet Clericus in rebus tam civilibus quam spiritualibus se non possit subpicere saeculari iudici, *per c. Si diligenti 12. inf. De foro compet.* compromittere tamen possit de re civili sive saeculari in laicum, etiam sine auctoritate sui superioris, *c. dilecti 4. hoc tit. & tradit. ibid. Panorm.**

Sed utrum de iuribus & rebus immobilibus, quae alias à jure prohibentur alienari, de quibus *in c. Nulli inf. De reb. Eccl. non alienan. iuncto can. Placuit XII. quast. 2.* possit compromitti, absque auctoritate superioris, majoris inspectionis est. Et certè primà fronte videtur, quòd possit, *per text. in d. c. dilecti;* cum permissum sit Clerico per se ejusmodi rem deducere in iudicia, *c. Edoceri 21. & ibi latius sup. De rescript.* Attamen verior est sententia ipsius Panorm. *in d. c. dilecti & in repet. d. c. Per tuas num. 41. hoc tit.* quòd non possit sine Episcopi consensu; quia prohibita alienatione censetur omnis actus prohibitus, per quem devenitur ad alienationem, *d. c. Nulli & c. Cum qua unà de R. l. in 6. & l. Oratio v. de sponsalib.* Deinde compromissum species quaedam est transactionis, quia utrumque est voluntarium. At transactio fieri non potest sine consensu superioris, *c. Veniens 8. & c. De cetero 5. sup. De transact. ergò neque compromissum.*

In Cap. Per tuas. 9.

SUMMARIUM.

1. Facti species.
2. Compromitti in arbitros potest, delegatione causa non obstante.
3. Arbitri sententiam suam exequi nequeunt.
4. S. Pontifex concurrens cum quolibet iudice inferiori.
5. Procurator etiam generaliter constitutus compromittere non potest.
6. Quid si compromiseris absque mandato speciali?
7. Falsus procurator ad quid teneatur, & gesta ab eo quantenus teneant.
8. 16. Ex compromisso simplici non datur actio aut exceptio.
9. Nisi aliter inter compromittentes fuerit conventum.
10. Vel nisi sententia à paribus fuerit homologata.
11. Ex compromisso per stipulationem facto quae actio datur.
12. Ex simplici compromisso non dari actionem aut exceptionem iure Canonico.
13. Intellectus l. Diem proferre 27. §. ult. D. De recept. arbitr.
14. Homologatio sive approbatio an scripto fieri debeant.
15. Homologatio & ex ea actio an locum habeat, non obstante formâ compromissi per stipulationem, & vel quando compromisso adiecta est poena.
17. Semel compromissa vel praestita poena compromissum solvitur.
18. Contumacia alterius compromittentium non impedit committi poenam.

Hanc

Hanc Decretalem Panorm. in Repetitione sua vocat utilem, quotidianam, & difficilem, ut revera est. Nos paucis eam perstringemus, præmissâ tamen breviter facti specie.

1 Innoc. III. mandaverat Archiepiscopo Pisano, ut arbitratorum sententiam (quæ aliàs dicitur laudum, vel arbitrium sive arbitramentum) latam inter Hospitalarios S. Joan. & Plebanum, id est, Parochum de Piscia exqueretur. Cui executioni Plebanus tria opposuit: unum, quod non a se, sed a procuratore suo generaliter constituto compromissum esset: alterum, quod procurator ex consensu Canonicorum suorum, quos etiam causa concernebat, constitutus non fuisset: & tertium, quod sententia lata fuisset à tribus arbitratoribus, quorum unus erat Clericus, & duo laici, contra c. 2, inf. De judic. De his igitur consultus S. Pont. rescribit in hunc modum: ut, si sententia arbitratorum à Plebano recepta, id est, comprobata fuerit, ea indistinctè rata & firma haberi & executioni mandari debeat. Sin minus, inspicere oportere, an pœna compromisso adjecta fuerit, vel non fuerit: priori casu procuratorem conveniendum pœnæ nomine: posteriori ad id quod interest stari sententiæ arbitratorum. Neque officere, quod sententia lata sit ab uno Clerico & duobus laicis, cum autoritate Judicis delegati simul in hos omnes sit compromissum, quasi autoritas Judicis hunc defectum in laicis suppleverit.

2 In primis hic notandum est, quod, non obstante delegatione causæ, ad arbitros deveniri possit, etiam si eadem causa coram delegato Judice arbitrari cœpta sit, c. Cum olim 7. & c. Innotuit 12, hoc tit. Auth. Si tamen C. De temporib. appellat. Neque enim mandatum datum delegato Judici, ut licet cognoscat, & dirimat, impedit compromissum fieri: cum mandatum in gratiam litigantium emanaverit, cui haud dubie renuntiare possunt litigantes, recurrendo ad arbitros, l. pen. C. De pallis.

3 Observandum verò est, quod arbitri sententiam suam exequi non possint, quia nullam jurisdictionem habent, sed tantum notionem sive cognitionem causæ, l. At Prator 5, D. De re judic. Si quidem privatorum consensus non tribuit jurisdictionem, l. 3, C. De jurisd. om. jud. Quis igitur Judex? scilicet ordinarius ipsius rei condemnati per arbitros, l. A divo Pio 13. in pr. D. De re judic. & l. pen. C. De receptis arbitrorum. propter juris regulam, quæ actorum rei sequi debet, l. 2. C. De jurisd. om. jud. s. Si clericus 5, & c. Cum sit generale 8, inf. De foro com-

pet. Vel etiam potest esse summus Pont. per h. text. * quippe S. Pont. per totum orbem in personas & res Ecclesiasticas ordinariâ potestate utitur, & cum quolibet inferiore ordinario Judice concurrat, can. Cuncta per mundum & can. Per principalem 19. quest. 3. Licet posteriori jure Concilio Trid. huic derogatum sit, quod hic non prosequor, sed videatur idem Conc. Sess. 24, c. 2, in decreto de reform. Sed cur non ipse Archiepiscopus Pisanus, cui antea eadem causa commissa fuit, non exequitur suâ autoritate sententiam arbitratorum? Ideo, quia huic executio simul mandata non fuit. Habet quidem illud privilegium Judex à Principe delegatus, ut sententiam à se latam executioni mandare possit, c. Significasti 7. & c. Quaranti 26, sup. De off. & potest. jud. deleg. non tamen id ad arbitratorum sententiam trahendum est, cum hoc nullo jure expressè caveatur.

Notandum tertio, procuratorem licet generaliter constitutum, non posse compromittere in arbitrum vel arbitros, text. h. & ibi notant Gl. Panorm. & Imola. Et ratio est, quia compromittens videtur in causa quodammodo transigere, cum sponte, nulla necessitate coactus, compromittat: at verò procurator sine speciali mandato transigere non potest, c. Cui ad agendum 4, De procurat. in 6. & l. Mandato 60, D. eod. tit. Quamvis enim instar judicii procedatur coram arbitris, l. 1. D. De receptis arbitrorum. tamen cum per compromissum reddatur deterior conditio ipsius principalis, propter appellationem, quæ jure inhabita est à sententia arbitratorum, l. 1, C. eod. tit. rectè quoque admissum est, ut generali mandato ad agendum vel defendendum non veniat compromissum. Sic & pactum de non petendo, jurisjurandi delatio, contractus matrimonii, generali mandato non continentur, d. c. Cui ad agendum & ibi latius Dd. in De procurat. lib. 6, cum hæc magni sint præjudicii. Adeoque licet hæc clausula procurator datus sit, ut possit etiam exequi ea, quæ aliàs requirunt speciale mandatum, nihilominus hoc mandatum non extenditur ad ea, quæ specialiter exprimenda sunt, d. c. Cui ad agendum. Idque introductum est in utilitatem constituentium procuratorem, ne ex generali locutione facilè in fraudem inducantur, arg. l. Clem. Aquiliana 5, D. De transact.

Sed ponamus procuratorem compromisisse in arbitros, absque speciali mandato. Hic tandem subintrat distinctio textus nostri, ut si pœna compromisso adjecta fuerit, ipse procurator ad præstationem pœnæ teneatur: sin minus, ad id quod

interest adversæ partis. Cujus hæc ratio est, quod pactum procuratoris domino dissentienti vel ignorantem nocere non debet, *l. Ignorant. 4 §, D. De procurat. & l. Si procurator 10, C. eod.* Nocebit igitur ipsi procuratori, cum nemo facto suo alteri nocere debeat, *l. Factum D. De R. I.*

7 Quare hic textus singulariter notandus est, in eo, quod procurator, nullo vel insufficienti mandato instructus, teneatur adversario in id quod interest: & confirmat text. in *l. Plautius 61, & ibi Gl. D. De procurat.* Licet alioqui Judicium peractum cum hujusmodi falso procuratore sit ipso jure nullum, *l. Licet 16, D. d. tit.* Et hæc vera sunt, nisi ea, quæ sunt acta à falso procuratore, dominus postea comprobet, vel rata habuerit, *per h. text. & in l. Licet 56, D. De iud.* quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur, *e. Ratihabitio De R. I. in 6, & l. fin. C. Ad S. C. Maced.* sive falsus procurator sententiam pro vel contra se reportarit, *text. hic & in d. l. Licet D. De iud.* Adde Aade Gail lib. 1. *Observ. 47,* itaque hoc textu nostro subsequens ratihabitio Plauti firmam reddit arbitrorum sententiam, ita ut contra eum agi possit propter sententiam Unde hic de effectu sententiæ arbitrorum quædam paulò accuratius discutiamus.

8 Sciendum itaque est, ex sententia arbitri sive arbitrorum, quibus causæ cognitio & decisio commissa est simpliciter, id est, nullâ intercedente stipulatione, vel adjunctione pœnæ vel juramenti, nullam actionem vel exceptionem nasci, *l. 1, C. De recept. arbitr. & l. 2, D. eod.* Quoniam si aliqua nasceretur actio vel exceptio, ea haud dubiè esset actio judicati, sive in factum actio vel exceptio; sed neutra oritur nisi ex sententia Judicis, *l. Actor 8, C. De reb. cred. & §. item si in iudicio Inst. De except. & tototit. D. De except. rei iud.*

9 Verùm hoc ita, nisi aliter inter compromittentes conventum sit; ut puta si sibi invicem debitores sint, & pacti fuerint, ne quis petat id quod sibi debetur, si sententiæ arbitri non paruerit: nam hoc casu vincenti exceptio datur, *l. Litigatores 11, §. interdum D. De recept. arbitr.* idque propter naturam pacti, cujus officium est parere exceptionem, non actionem, *l. Juris gentium 7, §. sed cum nulla D. De pact. Dixi, si sibi invicem debitores sint; nam non sufficit unum alteri debere propter inæqualitatem, l. pen. C. De recept. arbitr. d. l. Litigatores §. item Iulianus & l. Idem Pomponius 14, circa princ. D. De recept. arbitr.* Et hæc prima exceptio est.

10 Altera est, nisi sententia arbitri vel arbitrorum

expressè vel tacitè à partibus sit homologata, id est, approbata. Est enim *ὁμολογῆν* idem quod approbare, sive consentire. Idem est, si ab iis dictum sit, *ὄκ ἀντιλέγω*, id est, non contradico: nam utroque modo approbatur & recipitur arbitri sive arbitrorum sententia, ita ut ei omninò parendum sit, modò tamen id scripto fiat, *l. 4, §. fin. & l. pen. C. De recept. arbitr.* Tacitè verò sit homologatio, si partes intra decem dies proximos non contradixerint arbitri sive arbitrorum laudo: nam silentio tanti temporis videntur partes in sententiam consensisse, *d. l. pen.* Ex hac igitur homologatione, sive expressa sive tacita, competit non solum exceptio, sed & actio in factum, ad implendam sententiam arbitri sive arbitrorum, *d. l. pen.*

Ubi verò à partibus compromissum est, accedente stipulatione, quod sententiæ arbitri sive arbitrorum stare velint, nullâ aliâ pœnâ vel juramento adjuncto, datur adversus eum, qui non parerit sententiæ, actio incerti in id quod interest, *l. Diem proferre 7, §. fin. D. De recept. arb. & text. hic, in verbis. si verò receptum non fuit.* Sin certa pœna adjuncta fuerit compromisso per stipulationem, agitur ad eandem pœnam, ut ejus metu stetur sententiæ, *l. 1, C. eod. & c. Dilacti 4, in fine sup. eod. tit.*

Ceterùm hoc paulò subùs explicemus: quod enim ad primum attinet, quo dicimus, nullam ex simplici compromisso actionem vel exceptionem competere, id utique verum est de jure civili, at secus est de jure Canonico. Quidam existimant idcirco, quod ex nuda conventionione sive pacto hoc jure nascatur actio & exceptio, etiam quoad forum civile, de quo latius differuimus ad c. 1, & c. 3 sup. De pact. ubi probavimus, neque jure Canonico oriri actionem ex pacto nudo. Quare & ex simplici compromisso oriri actionem etiam de jure Canonico negavimus.

Nec obstat text. in *d. l. Diem proferre §. ult. D. De recept. arbitr.* ubi ita Ulp. *Sed si pœna non fuisset adjuncta compromisso, sed simpliciter sententia fieri quis promiserit, incerti adversus eum foret actio:* quia verbum hoc, *promissio*, intelligunt passim Interpretes juris civilis pro stipulatione: quod & probat text. in *§. si scriptum Inst. De inutilib. stipul.* licet quandoque verbum *promissum*, ad nudam promissionem sive pollicitationem referatur, *l. Scendum 19, §. 2, vers. promissum D. De adil. edicto*, idque pro subjecta materia. Suadet autem hoc ipsa materia, *promissum pro stipulatione accipiendum esse, eo quod Ulp. dicat*

dicat ex compromisso simpliciter facto oriri actionem, quod est contranaturam pacti nudi, *l. Iuris gentium 7, §. sed cum nulla D. De pact. & contral. pen. in pr. C. De recept. arbitr.* Addit quidem Ulp. *vo-*
culam simpliciter; verum id non facit ad removen-

dam stipulationem, sed pœnam: quæ si adjecta non fuerit compromisso, dicitur hoc respectu compromissum simpliciter factum ab Ulpiano.

Quod verò ad homologationem sententiæ arbitratorum, eam duplicem esse diximus, tacitam & expressam. De tacita apud Dd. nulla est controversia, quin ex ea oriatur actio & exceptio, ex nova constitutione Justiniani *in d. l. pen. C. De recept. arbitr.*

14 * Sed de expressa homologatione contenditur, an eam scripro fieri necesse sit à litigantibus. Sunt qui negant, *per hunc text.* quo sufficit arbitrium, id est, sententiam arbitratorum, à partibus receptum esse. Contra alii affirmant, *per text. in d. l. pen.* ubi id disertè constituitur. Rectius tamen Panorm. & Imola hic adserunt quidem de jure civili requiri scripturam, ut *d. l. pen.* non verò de jure Canonico, quo satis est consensus esse arbitri sive arbitratorum: ita ut jus civile hanc solemnitatem requirat, propter majorem deliberationem, quæ per scripturam fit; jus verò Canonicum nudam saltem comprobationem sententiæ, quodd ante in compromittendo partes satis deliberaverint. Unde hic notanda est differentia juris Canonici & civilis, quæ & servanda est in foro suo, juxta ea, quæ latius diximus in *c. Ecclesia S. Mariae 10. sup. De consit.*

15 De forma compromissi per stipulationem, ubi scilicet ita compromissum est à litigantibus, præcedente unius interrogatione & alterius responsione, quodd velint stare sententiæ arbitratorum, quæ situm est, an non obstante hac stipulatione, sententia homologari possit, tacitè vel expressè, ita ut ex ea ad executionem sententiæ possit agi. Eadem quæstio est, si compromisso pœna aliqua adjecta sit. Utramque hanc quæstionem variis Interpp. opinionibus involvit Imola *hic numer. 17. eum seq.* in eòque acquiescere videtur, quodd pures de jure Canonico utroque casu homologationi locum esse, & consequenter præter actionem incerti in id quod interest, quam antea diximus oriri ex stipulatione, *d. l. Diem proferre 27, §. fin.* vel conditionem certi ad pœnam appositam, competere quoque actionem in factum, propter homologationem, *l. pen. C. De recept. arbitr.* quam sententiam videretur probare textus noster, dum ait, arbitrium à Plebano receptum ratum habendum

esse; receptum, inquam, expressè vel tacitè: secus verò de jure civili, quo tantum actio incerti datur propter stipulationem, ex *d. l. Diem proferre §. ult.*

Verum Bart. *in d. l. pen.* & communiter juris civilis Interpp. teste eodem Imola, indistinctè existimant, solam competere actionem ex stipulatione, nullam verò ex homologatione: si quidem actio, quæ datur ex Justiniani constituto *in l. 4. & in d. l. pen. C. hoc sit.* propter homologationem, subsidiana est, eòque casu competens, quando alia actio deficit, sicut constat ex *l. l. pen. in pr.* Atque horum sententiam probat textus optimus in *c. Dilecti 4. hoc sit.* ubi propter pœnam adjectam jubetur statim sententiæ arbitri. Non igitur ubi pœna adjecta est, ex homologatione alia actio nascitur pro executione arbitri. Neque obstat text. noster, quia ex eo non probatur, propter arbitrium receptum à Plebano ad ejus executionem præcisè agi posse, si pœna adjecta sit; sed eo modo, quo in *d. c. Dilecti*, videlicet ut metu obstat sententiæ arbitri. Quæ ratio cum conveniat jus Canonicum cum civili rejicienda est Imolæ distinctio. Semper enim illud retinendum est, quod egregiè monet Pont. in *c. Cum expediat. 9. De elect. in 6.* satius esse concordare jura juribus, ut quoad fieri potest eorum evitetur correctio.

Ut autem summam quæ dicta sunt hic repetam, ex sententia arbitratorum (sive usus sive plures sint arbitri) in quos simpliciter, id est, nudà conventionione compromissum est, nulla nascitur actio vel exceptio: quod etiam si regulariter contra receptam sit in nudo pacto, sive conventionione, ut saltem ex ea exceptio competat, *l. Iuris gentium 7, §. sed cum nulla D. De pact.* tamen secus obtinet in compromisso simplici & nudo, ad evitandam inæqualitatem, *d. l. pen. in pr.* Nam si statuamus me & Titium debitorem meum in arbitros compromisisse, & sententiam ab arbitris latam fuisse pro Titio; nonne iniquum esset, ex sententia arbitratorum exceptionem dari ipsi Titio, cum si pro me lata fuisset sententia, mihi utilitas nulla accederet? Unde propter hanc inæqualitatem vitandam non valet hujusmodi compromissum; nisi & ego vicissim debitor sum ipsius Titii, & actum fuerit, ut qui pro se sententiam habet, exceptione alterum removere possit, *ut sup. probavi ex l. Litigatores §. interdum C. De recept. arbitr.* vel sententia tacitè expressè homologata fuerit, quæ specie actio & exceptio nascitur ex sententia arbitratorum. Sin verò per stipulationem compromissum factum sit,

fit, agitur in id quod interest, aut ad pœnam, si stipulatio pœnalis sit. Similiter si iuramentum adjectum sit compromisso, imploratur officium Judicis ad implendam arbitri sententiam, sicut ad e. 2. hoc tit. probavimus.

4 Ubi neque hoc omittendum est, quòd semel commissâ vel præstitâ pœnâ, quæ compromisso adjecta fuit, solvatur compromissum, nec amplius pœna committatur: nisi aliter conventum fuerit inter compromittentes, ut toties committeretur pœna, quoties actum fuerit contra sententiam arbitri, l. Si duo 34, § fin. De reept. arb.

2 Sed quid juris, si altera pars compromittentium contumaciter abfit, vel impedit arbitrum,

quò minus arbitretur? Et responsum est ab Ulp. pœnam committi, non aliter, quàm si contra impediens vel contumacem absentem arbiter pronuntiasset, d. l. Diem proferre 27, § si quis litigatorum D. ead. Idem puto, etsi non pœnalis fuisset stipulatio, sed simplex, id est, absque pœna; ob eandem rationem, qua per eum stetit, quò minus arbitretur. Nam si aliter fuerit, facile eludi posset compromissum, propter contumaciam alterius compromittentium, cum non nisi quàm præsentem utraque parte litigantium possit pronuntiare arbiter, vel arbitri, d. § si quis litigatorum, quod latius examinat Panorm. in c. Cùm dilectus 6 n. 12. h. tit.

FINIS LIBRI PRIMI.

HERICI CANISI,

NOVIOMAGI J. C.

PRÆLECTIONES ACADEMICÆ

IN LIB. SECUNDUM DECRETALIUM.

IN TIT. I. DE JUDICIIS.

SUMMARI A.

1. Iudicii acceptiones varis.
2. Definitio.
3. Divisiones.

Iudicii varis acceptiones sunt. Interdum enim accipiuntur pro prudentia sive discretionem, ut in l. Prator 12, vers. natura D. hoc tit. Interdum pro actione, quam intentat actor contra reum, §. in bonæ fidei Instit. De actionib. Item pro ultima voluntate, l. 1. C. De SS Eccles. Quandoque aliter atque aliter, sicut latè persequitur Accurs. in § præterea Instit. Quib. non est permis. sac. testam. In proposito verò argumento sumitur pro actu Judicis, quo tamquam persona publica jus dicit, quasi Judicium idem sit, quod Jurisdictio sive administratio, c. Forus 10, § 1. inf. De verb. sig. Quamvis & locus ipse, in quo Judex, juris dicendi vel judicandi causa, sedet vel consistit, non minus rectè dicatur Judicium, l. Voluis 4. D. De interrog. in jure facten.

Quod autem Azo & plerique Judicium definiunt, quòd sit actus legitimus trium personarum in judicio contententium, videlicet Judicis, Actoris & Rei, ineptum sanè videtur, cum Judicium per Judicium definiant. Tum neque convenit Judicio per inquisitionem instituto, c. Qualiter & quando 24, inf. De accusat & l. Congruit 13, D. De off. præsid. neque iis, quæ voluntariæ jurisdictionis sunt, in quibus nullus confictus est litigantium, ut sunt emancipatio, adoptio, decreti interpositio in rebus minorum alienandis. Unde sufficit Judicium ita definivisse, vel potius descripsisse, quòd sit actus Judicis, ut Judex est.

Quoad Judicii divisionem ea quoque multiplex est. Ex persona Judicis, Judicium aut est Ecclesiasticum aut sæculare: ex re, quæ in Judicium venit, aut possessorium aut petitorium, item civile & criminale: ex modo procedendi, ordinarium aut extraordinarium, id est, solemne vel non solemne. Quæ hic non explico, sed videatur summa Juris Canonici, lib. 4. tit. De Judiciis; & in progressu de iis sæpè disseram.

I z

In Cap.